

Chapter 39

Community of Practice in Uralic Studies (COPIUS), www.copius.eu

Introduction to Mari

Jeremy Bradley, jeremy.moss.bradley@univie.ac.at

Last updated 12 Mai 2022

The European Commission's support for the production of this publication does not constitute an endorsement of the contents, which reflect the views only of the authors, and the Commission cannot be held responsible for any use which may be made of the information contained therein.

Grammar

1. Participle + -ан

Verb	Participle	Derived adjective
почаш (-ам) 'to open'	почмо	почман
илаш (-ем) 'to live'	илыме	илыман
лүдаш (-ам) 'to be afraid'	лүдшө	лүдшан
малаш (-ем) 'to sleep'	малыше	малышан
колаш (-ем) 'to die'	колышаш	колышашан
лияш (-ям) 'to become'	лийшаш	лийшашан
чарнаш (-ем) 'to stop'	чарныдыме	чарныдыман
күлаш (-ам) 'to be needed'	күлдымө	күлдыман

1. Participle + -ан

Verb	Participle	Derived adjective
почаш (-ам) 'to open'	почмо 'opened'	почман 'openable'
илаш (-ем) 'to live'	илыме 'lived'	илыман 'habitable'
лүдаш (-ам) 'to be afraid'	лүдшө 'scared, afraid'	лүдшан 'timid, fearful'
малаш (-ем) 'to sleep'	малыше 'sleeping'	малышан 'sleepy'
колаш (-ем) 'to die'	колышаш 'dying'	колышашан 'deadly'
лияш (-ям) 'to become'	лийшаш 'coming'	лийшашан 'future'
чарнаш (-ем) 'to stop'	чарныдыме 'uninterrupted'	чарныдыман 'constant'
күлаш (-ам) 'to be needed'	күлдымө 'unneeded'	күлдыман 'worthless'

1. Participle + -ан

Кызыт <u>марий-влак</u> илыман кундемлаште Пеледыш пайрем эрта.	The Flower Festival is being celebrated in the areas where Maris live now.
<u>Лүдшан айдеме</u> коклаштына уке.	There is not a timid person among us.
Колышашан <u>ситуацийыштат</u> икте-весым она кодо.	We will not abandon one another, even if we're facing a deadly situation.
<u>Күлдыман пашалан</u> жапым ит йомдаре.	Don't waste your time on worthless efforts.

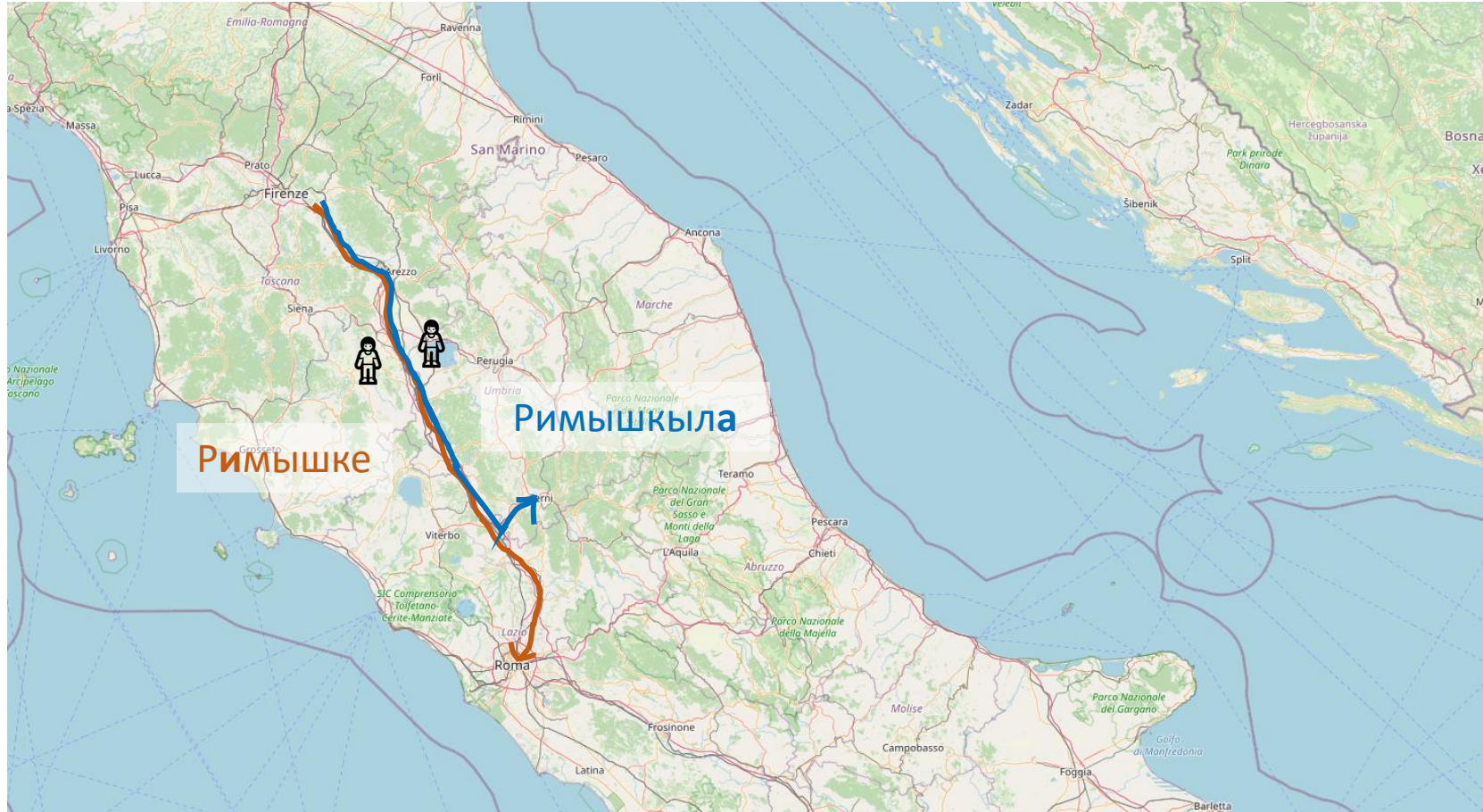
2. Weakened imperative forms

Вөдыр, <u>колышт-я</u> !	Vödyr, listen!
<u>Ончыза-я</u> , мемнан вийна могае лие!	Just look how much our strength has increased!
<u>Ончо-ян</u> имныжым!	Oh look at his/her horse!
<u>Колыштса-ян</u> , ала-кушто күсле дене шоктат.	Listen, a gusli is being played somewhere.

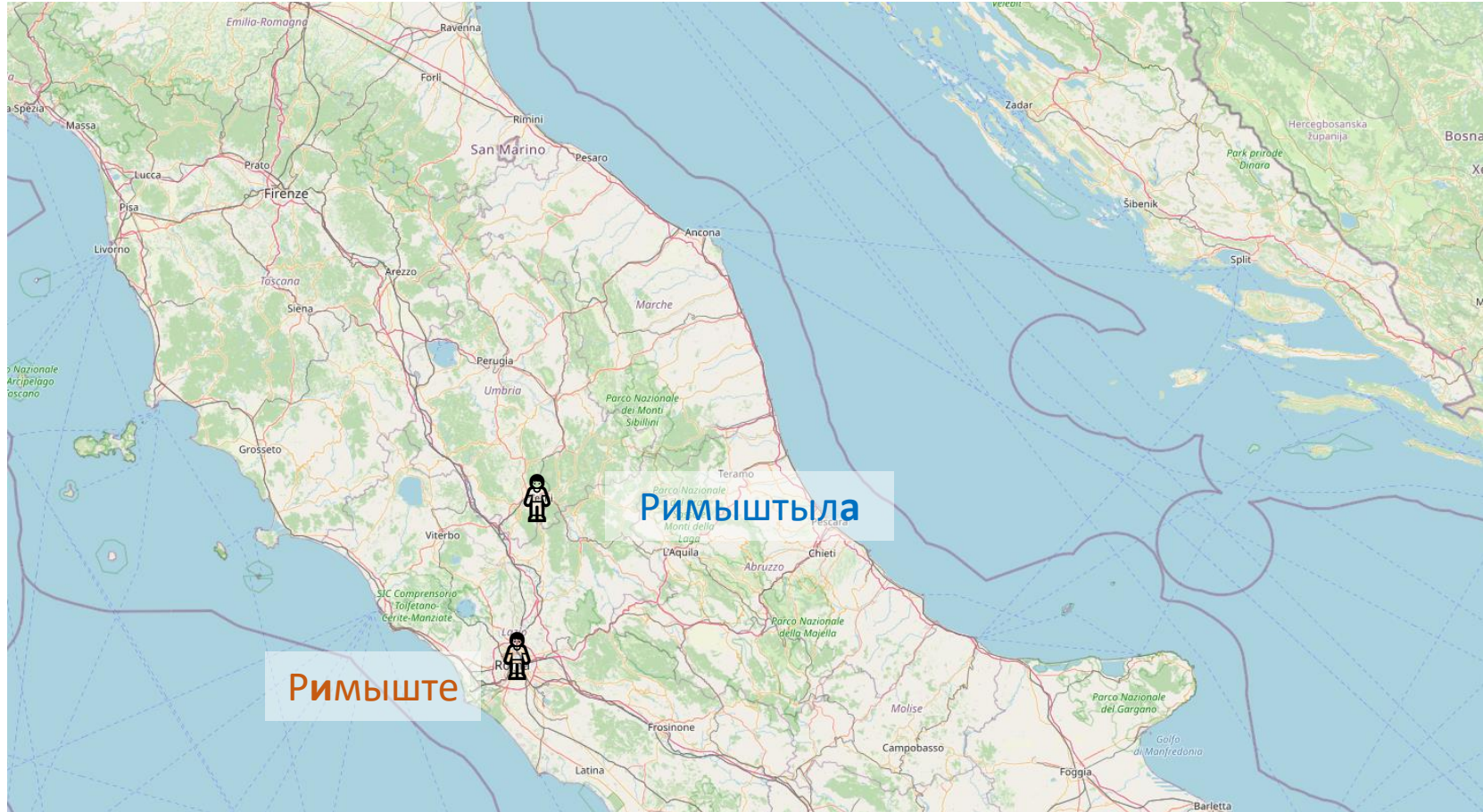
3. The clitic -с

Тыйже мыйын титақды мемжым <u>палетыс</u> .	You know very well that I'm innocent.
Мом йодашат <u>ом палыс</u> .	I don't even know what to ask.
Валентин мемнам <u>ондалышыс</u> .	Valentin deceived us.
Пеш кутырызо <u>айдемыс</u> , йылморгаж оғыл гын.	(S)he is very talkative, you could even say that (s)he is a windbag.

4. The clitic -ла

4. The clitic -ла

4. The clitic -ла

куш(ко)	where (to)?	кушкыла	in what direction?
туш(ко)	there (movement towards)	тушкыла	towards there, in that direction
ончык(о)	forward	ончыкыла	heading forward
Йошкар-Олаш(ке)	to Yoshkar-Ola	Йошкар-Олашкыла	towards Yoshkar-Ola
кушто	where (no movement)	куштыла	where, in what area?
тушто	there (no movement)	туштыла	towards there, over there
умбалне	in the distance	умбалныла	a bit in the distance
могырышто	on the side	могырыштыла	on the side, towards the side

4. The clitic -ла

Шкетан театр <u>деке кушкыла</u> кайыман?	In which direction is the Shketan Theater?
<u>Тушкыла</u> каеда гын, вокзал <u>деке лектыда</u> .	If you go in that direction, you'll be heading towards the railroad station
<u>Ончыкыла</u> парк <u>марте ошкылза</u> .	Walk ahead up to a park.
<u>Тиде корно Йошкар-Олашкыла</u> нангая.	This road leads towards Yoshkar-Ola
Чодыраял <u>куштыла</u> верланен?	Roughly where is Chodyrayal?
<u>Туштыла</u> н'игунам коштын <u>омыл</u> .	I've never been around there.
Коча-ковам тышеч <u>умбалныла</u> илат.	My grandparents live somewhere far from here.
Чодыра <u>могырыштыла</u> пире урмыжмо шокта.	A wolf can be heard howling from somewhere towards the forest.

5. Adverbs in -н'ек

a) 'all ...'

ик / икте, иктыт	one	иктын'ек	every last one
кок / кокыт, коктыт	two	когын'ек	both
кум / кумыт	three	кумын'ек	all three
ныл / нылыт	four	нылын'ек	all four
вич / визыт	five	визын'ек	all five
куд / кудыт	six	кудын'ек	all six
шым / шымыт	seven	шымын'ек	all seven
кандаш / кандаше	eight	кандашын'ек	all eight
индеш / индеше	nine	индешын'ек	all nine
лу	ten	луын'ек	all ten
түжем	thousand	түжемн'ек	all thousand
тичмаш	whole, full, complete	тичмашн'ек	wholly, completely
ора	heap, pile	оран'ек	wholly, completely
түча	group, pack	түчан'ек	wholly, completely

5. Adverbs in -н'ек

a) 'all ...'

Йочана-влак <u>нылын'ек</u> марий йочасадыш коштыт.	All four of our children go to a Mari kindergarten.
Машинаш <u>кудын'ек</u> пурышна.	All six of us got into the car.
Л. Толстойын «Сар да тыныслык» романжым <u>тичмашн'ек</u> лудында мо?	Have you read Lev Tolstoy's novel "War and Peace" in its entirety?
Уремыште <u>оран'ек</u> марий мурым мураш тўналынна – те́ве тыгай флешмо́б.	We all started singing Mari songs in the street – it was such a flash mob.

5. Adverbs in -н'ек

b) 'when still ...'

и́лыше	alive	и́лышын'ек	when (still) alive
ужар(ге)	green	ужаргын'ек	when (still) green
свежа	fresh	свежан'ек	when (still) fresh
кү́чимö	raw	кү́чимын'ек	when (still) raw
во́лгыдо	light	во́лгыдын'ек	when (still) light
шо́кшо	hot	шо́кшын'ек	when (still) hot

5. Adverbs in -н'ек

b) 'when still ...'

Сн'еге ден мөрым <u>свежан'ек</u> , погымо деч вара вигак кочман.	Wild and garden strawberries need to be eaten fresh, right after collecting them
Мөнгышкө <u>волгыдын'ек</u> пөртылын шуктыман.	(We) need to get home while it's still light out.
Подкогыльо <u>шокшын'ек</u> веле тамле.	Curd dumplings are only tasty when they're hot.
Помидорым ме <u>ужаргын'ек</u> погена.	We pick tomatoes when they were still green.

5. Adverbs in -н'ек

c) 'since ...'

изи	small, little	изин'ек	from childhood
рзезе	young man; young	рвезын'ек	from one's youth

Спортым тудо <u>изин'ек</u> йöратен.	(S)he has loved sports from childhood.
<u>Рвезын'ек</u> эре тыште пашам ыштем.	I've always worked here, since my youth.

Words and word usage

1. The Mari folk calendar

Russian	Mari	Literal translation	English
январь	шорыкйол тылзе		January
февраль	пургыж тылзе		February
март	ўярня тылзе		March
апрель	вўдшор тылзе		April
май	ага тылзе		May
июнь	пеледыш тылзе		June
июль	сўрем тылзе		July
август	сорла тылзе		August
сентябрь	идым тылзе		September
октябрь	шыжа тылзе		October
ноябрь	кылме тылзе		November
декабрь	теле тылзе		December

1. The Mari folk calendar

Russian	Mari	Literal translation	English
январь	шорыкйол тылзе	<i>sheepleg month</i>	January
февраль	пургыж тылзе	<i>snowdrift month</i>	February
март	ўярня тылзе	<i>Butter Week (Shrovetide) month</i>	March
апрель	вўдшор тылзе	<i>high water month</i>	April
май	ага тылзе	<i>field work month</i>	May
июнь	пеледыш тылзе	<i>flower month</i>	June
июль	сўрем тылзе	<i>Sürem (name of a celebration) month</i>	July
август	сорла тылзе	<i>sickle month</i>	August
сентябрь	идым тылзе	<i>threshing floor month</i>	September
октябрь	шыжа тылзе	<i>drizzle month</i>	October
ноябрь	кылме тылзе	<i>frost month</i>	November
декабрь	теле тылзе	<i>winter month</i>	December

2. Comparison

ик ...-ан

Нине ручка-влак <u>ик кужытан</u> улыт.	These pens are of the same length.
Нине машина-влак <u>ик тўсан</u> улыт.	These cars are of the same color.
Ме <u>ик ийготан</u> улына.	We're of the same age.

2. Comparison

Demonstrative stems

Эчан шуко пашам ышта. <u>Ивукат тынар</u> <u>пашам</u> ышта.	Echan does a lot of work. Ivuk also does this much work.
Ужат тудо лампым? <u>Мыйынат</u> мӧнгыштӧ <u>тыгай</u> уло.	Do you see that lamp? I have one just like it at home.
– Ончал, кузе тудо кушта! – <u>Мыят тыге</u> моштем.	– Look at him/her dance! – I can also dance like that.

2. Comparison

-ак stressing equivalency

Тиде ручка <u>денак</u> тенгече возенам.	I wrote with this very pen yesterday.
Мыйын <u>тыгаяк</u> ручка уло.	I have just this kind of pen.
Эчан шуко пашам ышта. Ивук <u>тынарак</u> пашам ышта.	Echan does a lot of work. Ivuk also does this much work.
– Мый 1984-ше ийыште шочынам. – <u>Мыят тунамак</u> шочынам.	– I was born in 1984. – I was born then as well.
Марий Эл да Словений <u>ик кугытанак</u> улыт.	Mari El and Slovenia are the same size.
Тый Йошкар-Ола гыч улат? Мый <u>тиде ола</u> <u>гычак</u> улам.	Are you from Yoshkar-Ola. I'm from this city too.
Тыште вӱд пеш келге. Тушто <u>тынарак келге</u> огыл.	The water is very deep here. It's not that deep over there.

Text

У пайрем-влак

Марий йўлаште икмыняр пайрем кинде дене кылдалтын: Угинде пайрем, У пучымыш, Шыже кўсö. «Кинде деч кугу от лий», – манеш марий калык.

Угинде пайремым ожно уржа-сорла тўналме кечын, кугарнян, пайремленыт, а кызыт 2-шо августышто, Илян кечын, палемдат. Ты кечын у ложаш гыч киндым кўэштыныт, сырам шолтеныт. Ешыште эн кугу ет ал'е пайремыш лўмынак ўжмö карт кугыза сортам чўктен да юмылан пелештен, у киндылан тауштен. Южо кундемыште ял калык кўсотышко лектын, Перке юмылан кумалын, надырым пуэн. Таче ты пайремын сынже изиш вестўрлö. Тиде кечын у паренгым кўнчен ончат, тылеч вара гына тудым кочкаш тўналыт. Пайрем осыгечын мончаш олтат, тоштыеным ўжын пуртат. Юмылан пелештымеке, угинде чес дене (мелна кышыл, салмамуно, туара, пура, мўй, кол, кайыквусо шыл, у пакчасаска, емыж) тоштыеным шарнен, шўгарлаваке каят. Вес тўняш кайыше родо-тукымыштын шўгарышт воктене угинде чесым луктын шындат. Мöнгö пöртылмеке, тиде кечын кугу пашам огыт ыште, пайрем семын эртарат.

Жап вашталтме семын марий-влакын у пайрем-влак шочыныт:

Пеледыш пайремым июнь тылзыште (пеледыш тылзын) Марий Эл мучко пайремлат. Тиде волгыдо, кумылым нӧлтышӧ пайрем. Йошкар-Олаште пайрем рӱдӧ площадьыште тӱналеш да кече мучко шуйна. Тӱрлӧ вере калык мурымашыш, куштымашыш, модмашыш ушна. Марий эстрадын шӱдыржӧ-влак пайремым сӧрастарат. Самырык-влаклан этнодискоотеке эртаралтеш. Шукерте огыл йоча-влакын шкеныштын «Изи мӧр пеледыш» пайрем шочын. Икымше гана тудым 2013-шо ийыште Ёшнӱр кыдалаш школышто эртареныт.

Марий талешке кечым (патыр-влакым шарныме кечым) 26-шо апрельыште (вүдшор тылзын) палемдат. Тиде кечын 1556-шо ийыште кугыжан сарзе дене кредалмаште Малмыж орым аралыме годым марий талешке Полтыш шке вуйжым пыштен. Марий-влак икымше гана Талешке кечым 1917-ше ийыште, вараже 1991-ше ийыште гына угыч палемдаш тўналыныт. Ты кечын марий-влак Полтышлан, Чумбылатлан (Киров кундемысе Чумбылат курыкышто кумалтыш эртаралтеш), Чоткарлан, Акпатырлан, Акпарслан, Мамич-Бердейлан да молыланат кумалыт да нунылан, порын шарналтен, суап пашаштлан тауштат. Йошкар-Олаште самырык-влак «Мый марла ойлем» акцияым эртарат. Тоштерлаште, библиотекрылаште, школлаште шуко мероприятий самырык тукумым марий талешке-влак дене палдара.

Марий тиште кечым 90-ше ийла гыч пайремлаш тўналыныт. Тиде кече 1775-ше ийын Петербургышто лекше икымше марий грамматике дене кылдалтын. Тиште кечым 10-шо декабрьыште (теле тылзын) 1990-ше ий гыч палемдат. Тиде кече сылнымутым йўратыше-влакым иквереш уша. Шуко ег тўшкан возымо марла диктант акцияыште шкенжым терга.

Марий вургем пайрем 2002-шо ий гыч эртаралтеш. Тиде моткоч сылне марий вургем конкурс семын эртыше пайрем. Түрлө кундемлаште илыше марий-влак шке вургемышт дене пайремыш толшо ен-влакым куандарат.

Моло калык дене пырля кызытсе пагытыште эше Ёдырамаш пайремым, Сенымаш кечым, Марий Элын шочмо кечыжым, ял лүмгечым да молымат палемдат.

Ёдыр-влак марий тиште кечын диктантым возат.

Exercises